

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

7

Kurucusu:

Hakkı Dursun YILDIZ

Âmil ÇELEBİOĞLU Armağanı

İstanbul, 1993

BEŞ BOSNALI OSMANLI TARİH YAZARI*

FRANZ BABINGER

Çev. NECDET ÖZTÜRK**

Benim *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, Verlag Otto Harassowitz, 1927, VIII+477 s.)¹ kitabımda, ancak sonradan ortaya çıktığı gibi, Bosna-Hersek tarihinin bazı devrelerini Türk diliyle işleyen, geçmişte yaşamış birkaç tarih yazarı eksiktir. Bunun sebebi de eserlerinin el yazması halinde şimdiye kadar dışarıya ulaşmamış olması dolayısıyla kendilerinin küçük yurtlarının sınırları dışında hemen hemen hiç tanınmamış ve nazarı itibara alınmamış olmalarıdır. Aşağıda bu müellifleri ve eserlerini, ana kitabımda takip ettiğim usule uygun şekilde bir araya getirdim. Muhterem Dr. Safvetbeg Bašagić'in de, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* (Sarejevo/Saray-Bosna 1912) adlı doktora tezinde, bu tarihçilerin adlarından bahsetmeyi ya tamamen bir tarafa bırakmış, yahutta bunların ülke tarihi için önemine işaret etmeyi ihmal etmiş olması, benim eserimde bunlardan bahsedilmemiş olmasının bir mazereti olarak kabul edilebilir. Bosna ve Hersek'e yapmış olduğum seyahatler esnasında bana birçok kereler meselâ, Abdullah Efendi Kante-miriya ve Mustafa Efendi Firduziya (ölm. 1188/1764) gibi pek çok yerli tarihçi adı verildi. Fakat daha sonra ben bunların hayatları veyahut eserleri hakkında belirli izler bulmaya muvaffak olamadım. Bununla anlatılmak istenen şey, gelecekte, önemli isimlerin ortaya çıkması ihtimalinin pek az olmasına rağmen, yine de aşağıdaki Bosnalı Osmanlı tarih yazarları listesini büyütme imkânının pekâlâ mümkün olduğudur.

* *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XLII. Bd. (Sarejevo 1930), s. 171-174'de. Ben bu makaleyi şu eserden aldım: F. BABINGER, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, III, München 1976, s. 31-34.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ F.BABINGER'in bu eseri, C.ÜÇÖK tarafından *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Ankara 1982) adı altında Türkçeye çevrilmiştir.

I. Mustafa Şevkî, Başeski.

“Başeski” adıyla tanınan Molla Mustafa Şevkî 1732 yılında Saray-Bosna’da dünyaya geldi. O, her halde bütün hayatını doğduğu şehirde geçirmiş ve 1801 yılı civarında ölmüştür. Mezarının nerede olduğu bilinmiyor.

Şevkî, *Tevârih-i Garîbe* adında, içinde yurdunun 1170/1756 yılından 1216/1801 yılına kadar zikre değer bütün olaylarını kısmen büyük bir ayrıntı ile kaydettiği, bir tür kronik, daha doğrusu bir *Ruznâme* kaleme almıştır. Eser, ekseriyetle ölümleri dolayısıyla üzerinde daha dikkatle durduğu önemli şahsiyetlerin tanınması ve Saray-Bosna’nın o zamana ait mahallî tarihi bakımından büyük bir kaynak değerine sahiptir.

YAZMALAR: Saray-Bosna, Gâzi Hüsrev camii kütüphanesi, Nu. 2120 (müellif nüshası); aynı yerde, Şehir Müzesi, orijinalin kısmen kopyası.

KAYNAK: Wl. Skarić, *Mula-Mustafa Bašeskija, sarajevski hroničar 18. vjeka* (Saray-Bosna 1927; yazarın kendi yayınevi).

II. İbrahim Kapić, Vehbî.

“Vehbî” mahlaslı İbrahim Kapić, Stolac (Hersek)lı olup kadılık mesleğine girmiş ve gömülü olduğu yer olan Travnik (Bosna)’te kadı iken 1216/1801 yılında ölmüştür. Vehbî bir *Dîvan*’dan başka, 1187-1211/1775-1796 yılları arasında, yani hemşehrisi Molla Mustafa (krş.Nu.1) gibi hemen hemen aynı tarihler için bir *Ruznâme* kaleme almıştır. Şimdiye kadar yakından araştırılmayan bu eser, o günler Bosna tarihi için şüphesiz büyük bir değere sahip olduğundan üzerinde çalışılması faydalı olurdu.

YAZMA : Zagreb, Yugoslav Bilimler Akademisi, Babinger koleksiyonu, Nu.10 (Safvetbeg Bašagić koleksiyonundan 1927’de satın alınmıştır; müellif nüshası).

KAYNAKLAR: Fatîn, *Tezkire-i hâtimetü’l-es’âr* (İstanbul 1271), s.466; Safvetbeg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, s.153.

III. Sâlih Sıdkî b.Kadı Mahmud.

Sâlih Sıdkî, ömrünü Saray-Bosna'da tamamlayıp orada Hacı Kemâleddin camii (Ülke Bankası karşısı) mezarlığında gömülü olan Taşlıca (Plevlye)'nin bir zamanki kadısı Mahmud Efendi'nin oğludur. Biz-zat kendisi de 1239/1823'da öldüğü zaman babasının yanına defnedilmiştir.

Sâlih Sıdkî Efendi özellikle başka bir yazısında Karadyordye tarafından 1228/1804 yılında Türk idâresine karşı yürütülen Sırp ayaklanmasını ve bastırılışını konu edinmiştir. Birçok resimlerle dolu başka bir mecmuada da, yine devrine ait önemli bilgiler bulunmaktadır.

YAZMALAR: A. Karadyordye idâresinde Sırp ayaklanmasının tavsiri : Saray-Bosna, Mahmud Efendi Kadić'in hususi kütüphanesinde (krş. Nu.V), 66 s., müellif nüshası. B. *Mecmua*, Zagreb, Yugoslav Bilimler Akademisi, Babinger koleksiyonu (Dr. Safvetbeg Bašagić'ten 1927'de satın alınmıştır).

IV. Sâlih Sıdkî, Muvakkit.

Aynı adı taşıyan (krş. Nu. III) hemşehrisi ile karıştırılmaması gereken Sâlih Sıdkî, Hacı Hüseyin'in oğlu ve Fadlullah Efendi adında birisinin torunu olarak 1241/1825 yılında Çayniçe'de doğmuştur. Muvakkit, astronomi ve matematik araştırmalarına büyük gayret sarfetmiş, küreler ve saatler yaparak nihâyet 1275/1858'de Saray-Bosna Gâzi Hüsrev kütüphanesinin hâfızı kütüblüğüne getirilmiştir. O aynı zamanda muvakkitlik, yani saat ayarlayan, vazifesini de görmekteydi. 29 Cumâdelâhir 1305/13.III. 1888'de ölmüş ve Vinograd camii yanındaki mezarlığa defnedilmiştir. Oğlu Mehmed Âkif Efendi, hâfızı kütüblük ve muvakkitlikte, memuriyette ona halef olmuştur.

Sâlih Sıdkî, *Târih-i Diyâr-ı Bosna* adı altında, kaleme aldığı eserinde on iki sayfa içinde, Güney Slavların muhâceretinden Osmanlılar tarafından alınışına kadar Bosna'nın tarihini yazmıştır. Eserinin çok daha büyük kısmını, Türklerin 818/1415'deki fethinden itibaren 1293/28.I.1876 tarihine kadar gelen Bosna olaylarının tasviri işgal eder.

YAZMA: Saray-Bosna, Şehir Müzesi, Nu. 1164, 404 s., müellif nüshası.

TERCÜME: Bosna Şehir Müzesi'nde, bir zamanlarki Balkan Araştırmaları Enstitüsü'nde, maalesef sadece kısım kısım, fakat hemen tamamını kapsayan Almanca tercümesi bulunuyor.

KAYNAKLAR : *Vatan*, Nu. 187 ve Nu.192, Yıl 1305 (Saray-Bosna); Safvetbeg Başıagić, aynı yer, s.158.

V. Muhammed Enverî Efendi Kadić.

Çok nâdir bir canlılık içinde hâlâ yaşamakta olan Muhammed Enverî Efendi Kadiç, Saray-Bosna'da 16/29 Ocak 1856'da Bekir Sıtkı Efendi (ölm. 12 Rebiülâhîr 1293) adındaki bir kadının oğlu olarak dünyaya gelmiş olup doğduğu şehrin Rüştüyesinde okumuş, sonra da iki yıl medresede Hacı Ömeroviç'in talebesi olmuştur. 1287/1870'de devlet hizmetine girmiş, önce *evrak kalemi* (arşiv)nde, Bosna'nın Avusturyalılar tarafından işgalinden bir yıl önce de birinci *mukayyid* olmuş, 1880'de Evkaf İdâresinde çalışmış, 1883'te Saray-Bosna Belediyesi'ne fahrî olarak tayin edilmiş ve 1883'ten itibaren de Bölge mahkemesinde hâkimlik (Offizials) görevinde bulunmuştur. O, 1890'dan 1922 yılına kadar da baş şeriat mahkemesinde kalem âmirliğini yapmıştır. O zamandan beri emeklidir ve yorulmadan tarih araştırmalarını sürdürmektedir.

Muhammed Enverî Efendi Kadiç, ülkesi Bosna'nın tarihini Osmanlıca olarak kaleme almıştır. Eser, Kosova savaşı (1389)'dan inkılâba kadar gelmektedir ve nâdir rastlanan bir tafsilâtla doğuya mahsus tarih yazıcılığı tarzında, her türlü bilgiyi bir araya getirmiştir. Muhtelif zamanlara ait literatürü ele aldığı gibi, şiirlerden, mezar kitâbelerinden örnekler vermekte, belgeleri olduğu gibi almaktadır vs. Şimdiye kadarki yazılanı muazzam dört büyük cilt ihtiva eden eser, Bosna-Hersek'in Osmanlı devrindeki tarihi için gerçek bir kaynak olup, büyük hacmi ve dili sebebiyle her halde hiçte az güçlüklerle karşılaşmayacak olan basımı, çok arzu edilen bir şey olurdu.

YAZMA : Muhammed Efendi Kadiç'in tarih eseri üç nüsha olarak kaleme alınmıştır. Biri müellifin hususi kütüphanesinde, biri Saray-Bosna Şehir Müzesi'ne ve biri de Gâzi Hüsrev kütüphanesine vakfedilmiştir.